

TOLLAROVÍČ, Peter: PAVOL GAŠPAROVÍČ HLBINA A SLOVENSKÁ KATOLÍCKA MODERNA. Bratislava: Post Scriptum, 2023. 184 s.

Jozef Brunclík

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2024.71.3.11>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2286-813X>

Pavol Gašparovič Hlbina – básnik, estét, teoretik i kritik zoskupenia slovenskej katolíckej moderny, patril k jej popredným osobnostiam. Recepciu a interpretáciu jeho poézie ako celku však značne sproblematizovali povaha a charakter jeho tvorby od obdobia po februárových spoločensko-politických turbulencií a ideových premien. Aj premlčovanie istých jeho svetonázorových nuáns, respektive ich „čierno-biele“ zdôvodňovanie (najmä bezprostredne po roku 1989) neprispievalo k objektivizovaniu obrazu jeho básnickej osobnosti; ale práve naopak, v istom zmysle ju skresľovalo, neadekvátne formovalo a v konečnom dôsledku deformovalo. Publikácia Petra Tollaroviča s názvom *Pavol Gašparovič Hlbina a slovenská katolícka moderna* nahliada na osobu P. Gašparoviča Hlbina v kontexte takto naoktrojovaných siločiar iba prostredníctvom časti jeho tvorby – konkrétne sa orientuje na básnické zbierky *Začarovaný kruh* (1932), *Cesta do raja* (1933), *Harmonika* (1935), *Dúha* (1937) a *Belasé výšky* (1939) a okolnosti ich vzniku i „ozvien“ ich recepcie. Nebolo to zlé rozhodnutie zamerať sa iba na časť Hlbinovej tvorby, skúmať ju rigoróznejšie s predstavou o zjednotení literárnokritického invariantu k vymedzenej básnickej tvorbe, pokúsiť sa unifikovať polyvalentnosť tematických interpretácií vyplývajúcich z parciálnych textov

vých výkladov i analýz a kontextuálne „vyplniť biele miesta“ literárnohistorickým dôvodením. Hoci P. Tollarovič nie je ako hodnotiteľ a interpretátor Hlbinovej poézie v tomto kontexte vôbec „prvolezec“, rozhodne mu patrí prvenstvo v tom, že vybranú časť autorovej tvorby spracoval obsérne. Orientácia na básnickú tvorbu P. Gašparoviča Hlbina pritom nie je u neho chvíľkovou záležitosťou. Čiastkové štúdie o Hlbinovej poézii boli súčasťou jeho záverečných prác magisterského i doktorandského štúdia a publikoval ich aj v rôznych konferenčných zborníkoch a periodikách (napríklad *Slovenčinár*, *Slovenská literatúra* a iné).

Práca P. Tollaroviča pozostáva z významovo rovnocenných, tematicky modifikovaných častí (tvorí ju sedem kapitol), ktoré v istom zmysle „rekonštruujú“ momenty od básnického vzopnutia sa P. Gašparoviča Hlbina až po obdobie jeho etablovania sa na slovenskej literárnej scéne na konci tridsiatych rokov 20. storočia. Toto vrstvenie práce má vnútorný poriadok i logiku – každú časť naplňa niekoľko parciálnych kapitol, ktoré sú medzi sebou v súvzťažnom postoji, pritom si však uchovávajú vnútornú autonómiu aj svojbýtnosť. V niektorých kapitolách prevláda literárnohistorický model, v iných analyticko-interpretatívny. Vzájomne tak vytvárajú veľmi žiadaný synergický efekt. Podľa formu-

340 lácie P. Tollaroviča mala mať práca „primárne literárnohistorickú bázu“ (strana 8), no v niektorých parciálnych kapitolách sa predsa len dominantnejšie sústredil na deskriptívno-analytické skúmanie hodnoty a povahy básnického textu ako uzavretého jazykového prejavu.

P. Tollarovič svojou prácou potvrdil, že dobre pozná básnické texty P. Gašparoviča Hlbinu, kontexty ich vzniku i dobovej recepcie; uvažovanie o jeho poézii v určitých obdobiach nepodmieňuje bezvýhradne exegetickým náhľadom. Rešpektujem jeho spôsob nazerania na básnikove texty a zásadne ich nerozporujem, no predsa len uvediem k jednotlivým časťiam publikácie niekoľko poznámok. Z použitej literatúry, ale i z poznámkového aparátu vyplýva, že P. Tollarovič sa neuspokojil so sekundárnou literatúrou a ňou vytvoreným in-variantom, ale sústredene skúmal množstvo prameňov (dobové periodiká, archívne materiály, autorské pozostalosti). Invariantnú podobu obrazu poézie nevnímal kánonicky, ale ako Hlbinov monografista by mohol mať v kontexte autochtónnosti vyhranenejšie postoje. Objektívne zrekonštruoval básnické začiatky Hlbinovej tvorby a potvrdil u neho inšpiráciu tvorbou Pavla Országha Hviezdoslava, Emila Boleslava Lukáča, Miroslava Válka a iných. Svojimi čiastkovými štúdiami by mohol prispievať nielen k popularizácii literárnovedného myslenia, ale aj katolíckej moderny a rozširovať diskurz o tvorbe P. Gašparoviča Hlbinu: z prameňov, korešpondencie a svojich interpretácií totiž vytvoril zaujímavý príbeh. Poukázal by som hlavne na kapitoly o zbierke *Začarovaný kruh* (jej genéza, „manifestačný“, proklamačný úvod, problémy pri vydávaní, rekonštruovanie vydavateľskej taktiky i stratégie autora, marketing, financovanie). Oceňujem tiež doteraz málo prezentované kontextuálne súvislosti Hlbinovej skoršej tvorby s poéziou ľavicovo orientovaných básnikov a dokazovanie dôsledného uplatňovania bremondovskej koncepcie v rámci autorovej snahy o spiritualitu a vymedzenie sa voči surrealizmu. Veľmi podnetne na mňa pôsobila interpretácia Hlbinovej básne *Sedmibolestná* (zo zbierky *Belasé výšky*). Zau-

jímavé je i reflektovanie editorských zásahov a textologických zmien vo vydaniach (porovnanie znenia a verzie jednotlivých časopisec-kých či knižných textov).

I keď miera angažovanosti za predmet bá-dania a miera objektivity sú v prípade P. Tolla-roviča vyvážené, v niektorých detailoch svoje závery skôr absolutizuje (aj keď text má polyvalentný charakter), inokedy ich, naopak, čiastočne relativizuje (hlavne keď formuluje analógie, v ktorých ten-ktorý skúmaný jav je prítomný či neprítomný v básnickej tvorbe autorov kato-líckej moderny). Hoci daná skutočnosť vyznie-va skôr ako záležitosť štylistiky, môže vzbudiť obavu, či nejde o interpretačné skresľovanie.

To, že má P. Tollarovič špecifické interpretačné vnímanie, vidieť z jeho snahy objasniť verše P. Gašparoviča Hlbinu z básne *Rozklad*. Sprvotným výkladom zmyslu básne v princípe nepolemizujem, veď autor dokladá svoje tvrdenia zjavnými textovými ukážkami. No ak môžu byť umiestnené v inom kontexte (a ten sa vylúčiť nedá), nemal by byť tento význam iba exegeticky absolutizovaný. Ide napríklad o úryvok: „*nezmyslom stal sa život pre človeka*“: v podstate rúhavé slová bohoslovca rok pred vysviackou“ (strana 62). Rúhavými slovami by boli v prípade, ak by im dal autor básne váhu denotátu. Lenže básnik sa pravdepodobne vy-jadroval kriticky k ľudstvu, človečenstvu, men-torsky (seba nevynímajúc), možno to vnímať aj ako podnet k uvedomeniu si momentálneho stavu rozvrátenosti, amorálnosti a duchovnej prázdnoty. Napokon, sám autor monografie spomína u P. Gašparoviča Hlbinu inšpiráciu Hviezdoslavom, možno by preto nebolo irele-vantné usúvzťažniť túto báseň s Hviezdosla-vovou básňou *De Profundis* zo zbierky *Žalmy a hymny* (aspoň do poznámky pod čiarou). Aj tam okrem iného vníma básnik bytie subjektu (individuálneho, národného) spočiatku dez-iluzívne, ale P. O. Hviezdoslav sa na rozdiel od P. Gašparoviča Hlbinu v závere svojho textu explicitne stíši ku katarzii. Hlbina zrejme na-ozaj úprimne sníval o lepšom svete a nasto-lené pomery ho iba utvrdzovali v tom, že pre takýto svet „stratil ilúzie“; báseň má v istom

kontexte aj apokalyptické konotovanie. V mojom vnímaní je to skôr obava autora i budúceho kňaza o ľudstvo ako také, o ľudí. Báseň tak zároveň môže byť dôkazom transformujúceho sa svetonázoru autora.

Drobnou nepresnosťou je, keď P. Tollarovič hneď v úvode monografie uvádza v súvislosti s P. Gašparovičom Hlbinom, že „ostatní autori katolíckej moderny, ktorí publikovali až po ňom, boli editorsky a kriticky spracovaní [...], tiež boli publikované ich súborné diela aj s literárnohistorickými štúdiami“ (strana 7). Odkazuje tu k Jankovi Silanovi, Pavlovi Ušákovovi-Olivovi, Jánovi Harantovi, Mikulášovi Šprincovi, Svetoslavovi Veiglovi a Jánovi Švecovi Slavkovianovi a samozrejme k vydavateľstvu

Michala Vaška a jeho záslužnej práci. Ale predsa vyšlo aj objemné dielo Pavla Straussa, Jána Motulka, editorsky a kriticky spracovaná je aj časť textov Vojtecha Miháliku, a to vôbec nie je v kontexte katolíckej moderny zanedbateľné a prehliadnuteľné.

V súhrne je publikácia P. Tollaroviča o časti tvorby P. Gašparoviča Hlbinu cenným príspevkom k dejinám slovenskej literatúry 20. storočia a verím, že podnieti k ďalšiemu uvažovaniu o katolíckej moderne na Slovensku a mieste P. Gašparoviča Hlbinu v nej. Môže byť serióznym krokom ku komplexnému monografickému spracovaniu celej básnickej tvorby autora a celostnému náhľadu na jeho osobu aj v priereze pofebruárových i ponormalizačných čias.

Doc. PhDr. Jozef Brunclík, PhD.
Katedra slovanských filológií
Oddelenie slovenského jazyka a literatúry
Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa
Štefánikova 67
949 01 Nitra
Slovenská republika
E-mail: jbrunclik@ukf.sk